

средние века. – Ростов на Дону, 1988. – с. 67-74. 15. Булгакова В.И. Византийские печати из портового комплекса Сугдеи (по результатам морских археологических исследований 2004-2005 гг.) // Причерноморье, Крым, Русь в истории и культуре. Материалы III Судакской международной конференции. – Киев-Судак, 2006. II. – с. 49-51. 16. Булгакова В.И. Подводные сфрагистические находки в Судаке: к характеристике типа объекта // Причерноморье, Крым, Русь в истории и культуре. Материалы II Судакской международной конференции. – Киев-Судак, 2004. – II. с. 35-39. 17. Буряко И.В., Карпов В.А. Древняя география и колебания уровня моря // ВДИ. – 1992. – 2. – с. 87-97. 18. Вус О.В. Оборонна доктрина Візантії у Північному Причорномор'ї. – Львів, 2010 – 304 с. 19. Вус О.В. Приморські фортеці Візантійської імперії у Південному Криму // Наукові зошити історичного факультету Львівського Національного університету. – Львів, 2003. – с. 33-41. 20. Гайдукевич В.Ф. О путях прохождения древнегреческих кораблей в Понте Эвксинском // КСИА. – 1969. – 116. с. 11-19. 21. Гурлева В.В. Золотые монеты Константина V (741-775), найденные в Судаке // Сугдейский сборник. – 2004. – 1. с. 431-435. 22. Домановский А.Н. К вопросу о существовании аналогов константинопольского эпарха города в провинциальных городах империи VII. – IX вв. // Боспорские чтения. – 2006. – VII. – с. 92-132. 23. Дончева-Петкова Л. Българска битова керамика през ранното средновековие (втората половина на VI – края на X в.). – София, 1977. – 223 с. 24. Зеленко С.М. Подводная археология Крыма. – К., 2008. – 269 с. 25. Иванов А.В. Навигационно-археологическое обозрение побережья юго-западного Крыма от мыса Херсонес до мыса Сарыч // Морская торговля в Северном Причерноморье. – К., 2001. – с. 222-234. 26. Константин Багрянородный. Об управлении империей / текст, перев., комм. под ред. Г.Г. Литаврина, А.П. Новосельцева. – М., 1991. – 496 с. 27. Кузманов Г. Ранневизантийская керамика от Тракия и Дакия. – София, 1985. – 111 с. 28. Максимова М.И. Краткий путь через Черное море и время его освоения греческими мореходами // МИА. – 1954. – 33. с. 45-57. 29. Мыц В.Л. Укрепления Таврики V-XV вв. – К. 1991. – 164 с. 30. Назаров В.В. Гидроархеологическая карта Черноморской акватории Украины. – К. 2003. 150 с. 31. Опимях О.Г. Монети із розкопок Судака в фондах Національного заповідника "Софія Київська" (до історії формувань нумізматичних колекцій заповідника) // Причерноморье, Крым,

Русь в истории и культуре / Материалы II Судакской международной конференции. – Киев-Судак, 2006. – II. с. 148-151. 32. Перипл Псевдо-Скилака / пер. с греч. В.В. Латышева // ВДИ. – 1948. – 1. – с. 240. 33. Перипл Анонимного автора / пер. с греч. В.В. Латышева // ВДИ. – 1948. – 4. – с. 235. 34. Прокопий. О постройках // ВДИ. – 1939. – 4. с.249. 35. Романчук А.Н. Средневековый Херсон (отражение в источниках основных функций города) // Херсонесский Сборник. – 1996. – 7. с. 133-141. 36. Романчук А.И., Сазанов А.В., Седикова Л.В. Амфоры из комплексов византийского Херсона. – Екатеринбург, 1995. – 170 с. 37. Соколова И.В. Византийские печати VI – первой половины IX в. из Херсонеса // ВВ 1991. – 52. с. 201-213. 38. Соколова И.В. Византийские печати из Херсонеса // АДСВ – 1992. – 26. с. 191-203. 39. Степанова Е.В. Сфрагистические находки из Судака (к вопросу об интерпретации) // Причерноморье, Крым, Русь в истории и культуре. Материалы II Судакской международной конференции. – Киев-Судак, 2006. – II. – с. 193. 40. Степанова Е.В., Фарбей А.М. Византийские свинцовые печати, найденные в Судаке в 2005 году // Причерноморье, Крым, Русь в истории и культуре. Материалы II Судакской международной конференции. – Киев-Судак, 2006. – II. – с. 303-306. 41. Фронджоло М.А. Раскопки в Судаке (1964-1965 гг.) // Археологические исследования на Украине 1964-1965 гг. – К. 1967. с. 190-191. 42. Чичуров И.С. Византийские исторические сочинения. Хронография Феодана. Бrevиарий Никифора. – М., 1980. – 214 с. 43. Шандровская В.С. Таможенная служба в Сугдее в 7-10 вв. // АДСВ. – 1995. – 27 с. 119-123. 44. Якобсон А.Л. Керамика и керамическое производство средневековой Таврики. – Л., 1979. – 164 с. 45. Empereur J.Y., Picon M. Les regions depro production d'amhpres imperials en Mediterranee orientale // Amfore romane e storia economica: un decennio di recherche. – Roma, 1989. – p. 223-248. 46. Hayes J. W. Excavations at Sarachane in Istanbul. The Pottery. – Princeton, 1992. – 455 p. 47. Hiebert F. Black Sea coastal cultures: trade and interaction // Expedition. – 2001. – 43. – p. 11-19. 48. Gensenin N. Les amphores byzantines (X-XIII siecles): typologie, production, circulation d'apres les collections torques. – Paris, 1990. – p. 23-25. 49. Peacock D., Williams D. Amphorae and the Roman economy. – London, 1986. – 239 p.

Надійшла до редколегії 18.03.11

М. Філатов, асп.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДИСКУСІЇ В США З ПРИВОДУ ПОЛІТИКИ ЩОДО КНР (ПОЧАТОК ХХІ ст.)

Запропонована стаття є спробою охарактеризувати дискусію в американському суспільстві й політичному інтеблішменті щодо "китайської політики" США на початку ХХІ століття.

The article makes an attempt to characterize discussion in the American society and in the American political establishment, about the U. S. China policy at the beginning of the XXI century.

На рубежі ХХ й ХХІ століть американці цікавилися Китаєм не менше, ніж у другій половині ХХ ст., вважаючи його, фактично, другою, після США, світовою потугою, яка в майбутньому буде здатна стати глобальним конкурентом єдиної вцілілої наддержави. У 1999 р. 57 % населення й 56 % лідерів США розглядали КНР як майбутню загрозу життєвим інтересам Сполучених Штатів, 95 % лідерів й 74 % населення вважали, що Китай – країна істотного інтересу Америки, при цьому 97 % лідерів й 69 % населення були впевнені, що через десять років КНР буде відігравати значно більшу роль в світових справах, ніж вона відігравала на рубежі ХХ – ХХІ ст. [15] З огляду на вищезазначене, непересічний науковий інтерес становить дослідження американських концепцій політики щодо КНР наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. з метою вивчення змін сприйняття Китаю суспільством й політикоформуючою верхівкою Сполучених Штатів.

В працях Л. Г. Арешидзе, З. Бжезінського, І. П. Бенджаміна, Т. Керон, А. Коуена, М. І. Крупяно, Д. Лемптона, Дж. й Дж. Лілі, Р. Сінхи, К. Менгеса, Тао Ксі, М. А. Тарана, О. В. Шевчука та інших авторів досліджується перебіг дискусій в США щодо відносин з КНР наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. [7, 1, 12, 18, 14, 20, 22, 26, 24, 27, 9, 11]. Погляди згаданих дослідників на відносини між Сполученими Штатами та Китаєм також важливі для вивчення американського суспільного сприйняття проблем і динаміки відносин між двома країнами. Побіжно даної теми торкаються також Р. Бернштейн, Дж. Гарвер, Дж. Кітфілд, В. Лакер, Дж. Фостер та ін. [13, 16, 19, 8, 15]. Окремі події американсько-китайських відносин дослі-

джуваного періоду висвітлені в роботах С. Батлера, К. Холмса, Ф. Фукуями та в інших працях [25, 10]. Проте, згадані дослідники не ставили собі за мету вивчити проблему американської суспільної рефлексії проблеми відносин з КНР в період президентської кампанії 2000 р. і динаміку відносин між двома країнами. Остання обставина спонукає до спеціального дослідження.

Продовжуючи традиції 1990-х рр., активними учасниками суспільно-політичної дискусії в США щодо відносин із КНР залишалися конструктивісти й алармісти. Перші (А. Гор, В. Лакер, Дж. Кітфілд, Т. Керон, К. Пауелл, Дж. Луїс, З. Бжезінський, К. Кемпбелл, Р. Еллінг, Е. Оксен, Д. Лемптон, М. Мейснер, Дж. Гарвер та ін.) наголошували на необхідності розширення американсько-китайського співробітництва й продовження активного "залучення" КНР до справ світового співтовариства, яке було розпочате ще за президентства Р. Ніксона. [3, 8, 19, 18, 21, 1, 20, 16] На противагу конструктивістам, алармісти (Р. Армідедж, Д. Рамсфельд, Д. Коппер, Ф. Фрост, А. Коуен, Ф. Мур, К. Менгес, С. Батлер, К. Холмс та ін.), підкреслюючи зростання економічної й військово-політичної могутності Китаю, наголошували на необхідності "стримувати" КНР всіма можливими засобами з метою захисту американських національних інтересів на світовій арені, які останні розуміли як глобальне домінування США в нових світополітичних процесах [6, 14, 24, 25].

Великий суспільний резонанс мали численні виступи Дж. В. Буша під час передвиборчої кампанії 2000 р. Вони заклали концептуальну основу формування "ки-

тайської політики" його адміністрацією. Зокрема, увагу привертає промова з питань зовнішньої політики, виголошена 19 листопада 1999 р. у Президентській бібліотеці Р. Рейгана, у якій майбутній президент так окреслив перспективи американсько-китайських відносин: "Ми вітаємо вільний і процвітаючий Китай. Ми не прогнозуємо конфліктів з ним. Ми не збираємося йому загрозувати. Існують сфери, в яких ми повинні прагнути розвивати співробітництво: боротьба з розповсюдженням зброї масового знищення, досягнення миру на Кореїському півострові". [2, с. 41] З іншого боку, занепокоєння в Дж. В. Буша викликали зусилля Пекіна спрямовані на розвиток стратегічних ядерних озброєнь, нових балістичних ракет, військово-морських сил і військової авіації далекого радіусу дії. "Китай створює загрозу шпionажу проти нашої країни, – зазначав кандидат у президенти. Уряд Китаю виступає ворогом свободи віросповідання і співучасником насильницьких абортів – тобто провідником безрозсудної та безжальної політики" [2, с. 41]. Характеризуючи внутрішньополітичне й зовнішньополітичне становище КНР, майбутній президент Сполучених Штатів відзначив зростання впливу Китаю на світовій арені, водночас підкресливши: "Жодному режиму не піде на користь своїм беззаконням і агресивною поведінкою викликати суворе неприйняття з боку американського народу ... Цей режим, – додав він, – не повинен мати жодних ілюзій щодо могутності і цілей Америки" [2, с. 42]. Під час передвиборчої кампанії 2000 р. і на початку свого першого президентського терміну Дж. В. Буш, в цілому слідуючи політиці "одного Китаю", підкреслював, однак, що Сполучені Штати "захистять" Тайвань, якщо КНР вдасться до силового сценарію вирішення "тайванської проблеми" [17]. Представники ж адміністрацій В. Клінтона були більш обережними щодо гарантій безпеки Тайваню.

Слід зазначити, що більш "прохолодне", порівняно з демократами, ставлення республіканців до КНР знайшло своє відображення у промові Р. Армідеджа, який був радником Дж. В. Буша з питань зовнішньої політики та оборони у період президентської виборчої кампанії 2000 р., а з приходом республіканців до влади обійняв посаду заступника держсекретаря. Він підкреслив, що республіканці в цілому вважають, що в азіатському регіоні стратегічно найбільш важливими для США є відносини з Японією, а демократи, – на його думку, – відверто вважають, що важливішими були стратегічні відносини з комуністичним Китаєм [6, с. 10]. Р. Армідедж пояснював таку зміну пріоритетів тим, що інтересам Америки відповідають дуже тісні й близькі відносини з її головним демократичним партнером в Азії, тобто з Японією. "В решті решт, – наголошував він, – саме відносини з Японією дозволяють Сполученим Штатам в повному обсязі сприяти безпеці в Азії" [6, с. 10].

Іншими були підходи представників Демократичної партії. Зокрема, програма її кандидата в президенти А. Гора з питань, пов'язаних з КНР, відзначалась поміркованістю, прагненням до продовження "залучення" КНР в дусі клінтонівських доктрин і до досягнення обмеженого компромісу з владою Китаю. Виступаючи в Міжнародному інституті преси А. Гор зазначив: "Було б помилковим ізолювати і демонізувати Китай – будувати стіну, в той час як потрібно будувати міст... Ми повинні розвивати співробітництво з Китаєм – продовжуючи при цьому заторкувати питання розбіжностей в поглядах з ключових питань. Це, без сумніву, відповідає інтересам національної безпеки Америки. Це відповідає життєво важливим економічним інтересам Америки. І, нарешті, –

це єдиний шлях принести народу Китаю свободу і реформи" [3, с. 47].

Відомий американський експерт з міжнародної проблематики Дж. Кітфілд, прогнозуючи майбутній зовнішньополітичний курс кандидата від Демократичної партії, стверджував, що він, у випадку приходу до влади, буде "продовжувати політику Б. Клінтона щодо частого залучення до міжнародних справ, і компромісу з провідними державами, такими як Росія і Китай, зберігаючи переконаність щодо користі багатосторонніх угод в сфері контролю над озброєнням" [19, р. 1034 – 1035].

Демократи були прихильниками глобального лідерства Сполучених Штатів на світовій арені, не виключаючи, однак, залучення провідних держав (таких, наприклад, як Китай, Індія, Росія) до широкої участі в структуруючих міжнародних процесах, створюючи, таким чином, ефективні механізми контролю Сполучених Штатів над зростанням економічної, військової й зовнішньополітичної потуги цих потенційних суперників США. Керівник дослідницької групи Центру стратегічних досліджень у Вашингтоні В. Лакер відзначав: "Із закінченням холодної війни з'явилися нові центри сили, насамперед Китай та Індія. Вони досягли вражаючого економічного прогресу... Але, поки ці країни не виявили ніякого бажання відігравати роль в світовій політиці, яка б відповідала їх економічній могутності. Вони – великі регіональні держави і в свій час, безперечно, будуть відігравати ще більшу роль. Але, це перспектива на багато років вперед, а поки вони не виявили будь-якого прагнення взяти на себе відповідальність щодо збереження світового порядку" [8, с. 42].

Республіканські політики й аналітики багато в чому концептуально були близькими до демократів, але відзначались більшою категоричністю. Після приходу Дж. В. Буша до влади перед представниками його адміністрації постало завдання корекції "китайської політики" США відповідно до умов, які склалися в АТР на початку XXI ст. Нове керівництво Сполучених Штатів обрало щодо КНР стратегію "стримування через інтеграцію", яка, на нашу думку, була більш радикальним різновидом стратегії "залучення та розширення" адміністрацій Б. Клінтона. Як і попередня стратегія, нова стратегія акцентувала увагу на втягненні Китаю до тісної фінансової й торгово-економічної взаємодії з Сполученими Штатами та їх союзниками з метою зробити його більш економічно вразливим й залежним від Заходу. Однак, на відміну від попередньої стратегії, у "стримуванні через інтеграцію" величезна увага приділялась політиці превентивного силового стримування, бо на думку більшості республіканців, саме Китай, як впливова держава Східної Азії, міг потенційно загрозувати США як глобальній наддержаві. Нове республіканське керівництво було зацікавлене в тому, щоб КНР проводила поміркований й відповідальний зовнішньополітичний курс на регіональному й глобальному рівнях, не перешкоджаючи Сполученим Штатам зміцнювати свої позиції у світі. Метою силового стримування комуністичного Китаю було змусити останній відмовитись від погроз використати силу проти Тайваню, від сприяння розповсюдженню ракетно-ядерних технологій (йшлося про військово-технічне співробітництво КНР з Іраном, Пакистаном та КНДР), а також змусити Пекін забезпечити прозорість національних оборонних програм й забезпечити необмежений доступ на внутрішній китайський ринок американських товарів та інвестицій [7, с. 100].

Проте, на думку частини американських дослідників, передвиборча риторика Дж. В. Буша відрізнялася від

його реальних намірів. Насправді представники республіканців були більше схильні до обмеженого компромісу з владою КНР. Зокрема, у статті відомого американського аналітика Т. Керона стверджувалось, що адміністрація Дж. В. Буша обрала ту ж саму "китайську політику", що й адміністрації Б. Клінтона [18]. Автор статті, аналізуючи баланс сил між різними угрупованнями в першій адміністрації Дж. В. Буша, наголошував на тому, що міністр оборони США Д. Рамсфельд займав більш жорстку позицію щодо КНР (останній в своїх виступах зазначав, що американським збройним силам необхідно "стримувати" зростаючі китайські амбіції в Азії), на відміну від держсекретаря К. Пауелла, який був оптимістично налаштований щодо перспектив американсько-китайського діалогу. Також Т. Керон, який був відомий своїми конструктивістськими поглядами, підкреслював, що незважаючи на м'яку антикитайську передвиборчу риторіку республіканців, представники американських ділових кіл, які мали вплив на керівництво обох провідних американських партій, були зацікавлені в залученні КНР до торгово-економічного співробітництва зі Сполученими Штатами, тому адміністрації Дж. В. Буша довелося прагматично налагоджувати співробітництво з Китаєм [18].

Відомий американський дослідник Дж. Луїс, співробітник Стенфордського центру міжнародної безпеки та співробітництва, негативно поставився до ворожої Пекину риторики Дж. В. Буша під час президентської кампанії 2000 р. і на початку діяльності першої адміністрації останнього. Він зазначав, що жорсткий курс США щодо КНР є вигідним, передовсім, консервативній частині китайських комуністів, які хотіли загальмувати процес ринкових реформ та зростання торгово-економічного та політичного співробітництва з США та іншими західними країнами [21]. Будучи прихильником конструктивної взаємодії з КНР, дослідник підкреслював, що незважаючи на наявні суперечності між двома державами, зокрема з "тайванського питання", існувала можливість віднайдення компромісу між Сполученими Штатами та Китаєм й розвитку взаємовигідного співробітництва у багатьох сферах [21].

Протилежну точку зору мали аналітики з впливової американської РЕНД Корпорейшен. Цей аналітичний центр у травні 2001 р. оприлюднив доповідь "Сполучені Штати й Азія: до нової американської стратегії силової позиції", у якій основна увага була приділена аналізу політики Сполучених Штатів щодо КНР. Аналітики РЕНД Корпорейшен були прихильниками жорсткої лінії стосовно КНР. У доповіді акцент робився на силовому стримуванні комуністичного Китаю й необхідності залучення до нього потенціалу американських союзників в АТР, передовсім Японії, Тайваню й Південної Кореї [7, с. 119 – 120].

Слід підкреслити, що алармістські настанови щодо КНР поділяла значна кількість співробітників Фонду Спадщина – провідного аналітичного центру консервативного спрямування. Так, його відомий співробітник А. Коуен у своїх працях приділяв значну увагу посиленню світополітичного впливу Китаю і впливу російсько-китайської стратегічної взаємодії на позиції США та інших західних країн. Високо оцінюючи Декларацію про створення "Шанхайської організації співробітництва" [4], прийняту 15 червня 2001 р. й Договір про добросусідство, дружбу й співробітництво, укладений між Росією та Китаєм 16 липня 2001 р. [5, с. 6 – 11], А. Коуен зазначав: "Разом, дві угоди віщують важливу геополітичну трансформацію для Росії й Китаю, двох регіональних

гігантів, які позиціонують себе регуляторами правил, відповідно до яких Сполученим Штатам, Європейському Союзу, Ірану й Туреччині буде дозволена присутність в стратегічно важливому центральноазійському регіоні" [14]. У своїй статті "Російсько-китайський договір про дружбу й співробітництво: стратегічний зсув в Євразії?" відомий науковець рекомендував адміністрації Дж. В. Буша вжити конкретних заходів з метою захисту американських національних інтересів у зв'язку з вражаючим посиленням КНР і зміною характеру російсько-китайських відносин. На його думку ці заходи мали передбачати: 1) посилення спостереження за розвитком китайсько-російського стратегічного партнерства, включно з виявленням секретних додатків до Договору про добросусідство, дружбу й співробітництво між РФ та КНР, 2) розширення співробітництва з Індією й Японією в сфері безпеки (останній А. Коуен планував використати в ролі противаги КНР), 3) Стимулювання Москви до зниження рівня військово-технічного співробітництва з Пекіном, використовуючи різноманітні засоби заохочення першої [14].

Значна кількість американських дослідників і політиків, які дотримувались алармістських переконань, надзвичайно негативно ставилися до активної модернізації китайської армії, яка почала здійснюватись з 1989 р. (так звана "четверта модернізація"), вбачаючи в ній одну з найбільших загроз для національної безпеки США в XXI ст. Деякі американські дослідники і політичні діячі наголошували на тому, що значну частину грошей на модернізацію армії китайський уряд отримав від американсько-китайської торгівлі. Супротивники залучення КНР до торговельно-економічної взаємодії з США (Д. Бертон, Р. Бернштейн, Р. Манро, Дж. Міршаймер, К. Менгес, Дж. Ткесік, В. Моррісон) у своїх працях і виступах зазначали, що доходи від реалізації китайської продукції на внутрішньоамериканському ринку, американські інвестиції й приплив нових технологій з США комуністичний Китай спрямовував на зміцнення власного військового потенціалу, який був би менш потужним, якщо б керівництво Сполучених Штатів не створювало б для китайських партнерів пільгових умов торгівлі [13, 23, 24, 28, 29]. Також дослідники з алармістськими переконаннями піддавали китайську сторону критиці за недотримання прав інтелектуальної власності, відмивання грошей, нечесну конкуренцію шляхом штучного заниження вартості китайського юаню щодо долара США, економічне та військово-технічне шпигунство.

Отже, аналізуючи американські настанови щодо Китаю на рубежі XX – XXI ст. слід зазначити, що зростання економічної й зовнішньополітичної могутності КНР відобразилось в передвиборчих програмах кандидатів в президенти Дж. В. Буша й А. Гора й на виробленні офіційного курсу щодо цієї країни першою адміністрацією Дж. В. Буша. Обидва кандидати в президенти під час передвиборчої кампанії 2000 р. підкреслювали стратегічну важливість відносин з Китаєм, однак Дж. В. Буш й більшість представників його команди перебували під впливом алармістських пересторог й, на відміну від А. Гора, не бажали будувати з китайською стороною партнерських відносин. Після приходу до влади першої адміністрації Дж. В. Буша до Китаю була застосована стратегія "стримування через інтеграцію", яка базувалась на алармістських підходах, згідно яких КНР є ворожою до США потугою й майбутнім глобальним конкурентом, розвиток якого треба контролювати всіма можливими засобами.

1. Бжезинский 36. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / 36. Бжезинский ; пер. с англ. Ю. В. Фирсов. – М. : Международные отношения, 2007. – 237 с. 2. Выдержки из выступления кандидата в президенты от Республиканской партии Джорджа У. Буша // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года / Электронный журнал госдепартамента США "Внешняя политика США". – Сентябрь 2000. – Т. 5, № 2. – с. 40 – 44. – Режим доступа: <http://www.usinfo.state.gov/journals/itps/0900/iopoe/iopoe.htm>. – Загл. с экрана. 3. Гор А. Новая повестка дня в области безопасности в век глобализации // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года [Электронный ресурс] / Электронный журнал госдепартамента США "Внешняя политика США". – Сентябрь 2000. – Том 5. – № 2. – с. 45 – 49. – Режим доступа: www.usinfo.state.gov/journals/itps/0900/iopoe/iopoe.htm. – Загл. с экрана. 4. Декларация о создании "Шанхайской организации сотрудничества" [Электронный ресурс]. 15.06.2001. – Режим доступа: <http://www.sectsc.org/RU/show.asp?id=83>. – Загл. с экрана. 5. Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – №5. – с. 6 – 11. 6. Интервью с послом Ричардом Армитеджем, старшим советником губернатора Джорджа У. Буша по внешней политике и обороне // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года / Электронный журнал госдепартамента США "Внешняя политика США". – Сентябрь 2000. – Т. 5, № 2. – с. 9 – 13. – Режим доступа: <http://www.usinfo.state.gov/journals/itps/0900/iopoe/iopoe.htm>. – Загл. с экрана. 7. Крупяно М. И., Арешидзе Л. Г. США и Восточная Азия. Борьба за "новый порядок". – М.: Междунар. отношения, 2010. – 448 с. 8. Лакер У. По окончании холодной войны // Международные отношения США: важнейшие события XX столетия 1900 – 2001 / Электронный журнал госдепартамента США "Внешняя политика США". – Апрель 2006. – Том 11. – № 1. – с. 41 – 43. – Режим доступа: www.usinfo.state.gov/pub/journalusa.html. – Загл. с экрана. 9. Таран М. А. Новый зміст "старих" проблем. Американсько-китайські відносини // Політика і час. – 2003. – № 8. – с. 76–82. 10. Фукуяма, Ф. Америка на распутье: Демократия, власть и неоконсервативное наследие / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. А. Георгиева. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 282, [6] с. 11. Шевчук О. В. Китай між США та Росією: геостратегічні відносини: Монографія. – Миколаїв: ТОВ "Фірма "Ліон", 2008. – 448 с. 12. Benjamin I. P., Tao Xie. Living with dragon: how the American public views the rise of China. – N. Y.: Columbia University

Press, 2010. – 212 p. 13. Bernstein R., Munro R. The Coming Conflict with China. – N. Y.: Vintage, 1998. – 272 p. 14. Cohen A. The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty: A Strategic Shift in Eurasia? [Electronic source] / Ariel Cohen. – Access mode: <http://www.heritage.org/Research/Reports/2001/07/The-Russia-China-Friendship-and-Cooperation-Treaty>. – Title from a screen. 15. Foster G. China as great Power: from Red Menace to Green Giant? [Electronic source] / G. Foster. – Access mode: <http://elibrary.ru/download/00000169.pdf>. – Title from a screen. 16. Garver, John W. China and Iran: ancient partners in a post-imperial world. – Washington: University of Washington Press, 2006. – 401 p. 17. George W. Bush on China [Electronic source] / George Walker Bush. – Access mode: http://www.ontheissues.org/celeb/George_W_Bush_China.htm. – Title from a screen. 18. Karon T. Bush China Policy Defaults to Engagement [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.time.com/time/columnist/karon/article/0,9565,169585,00.html>. – Title from a screen. 19. Kitfield J. Foreign Policy // National Journal. – 2000. – Vol. 32. – № 14. – p. 1034 – 1035. 20. Lampton, David M. Same bed, different dreams: managing U. S. – China relations, 1989 – 2000. – Los Angeles: University of California Press, 2001. – 497 p. 21. Lewis John W. The Contradictions of Bush's China Policy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nytimes.com/2001/06/02/opinion/the-contradictions-of-bush-s-china-policy.html>. – Title from a screen. 22. Lilley, James, Lilley, Jeffrey. China Hands: Nine Decades of Adventure, Espionage, and Diplomacy in Asia. – N.-Y.: Public Affairs Books, 2004. – xiii, 417 p. 23. Mearsheimer John J. The Tragedy of Great Power Politics. – N. Y.: W. W. Norton & Company, 2003. – 576 p. 24. Menges, Constantine C. China. The gathering threat. – Nashville, Tennessee: Nelson Current, 2005. – 553 p. 25. Priorities for the President / Ed. by Stuart M. Butler and Kim R. Holmes. – Wash., D. C.: The Heritage Foundation, 2001. – 363 p. 26. Sinha, Radha. Sino-American Relations: Mutual Paranoia. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 464 p. 27. Tao, Xie. U. S. – China relations: China policy on Capitol Hill. – New York – London: Routledge, 2009. – 204 p. 28. Tkacik, John J. The U.S. Must Face Up to China's Trade Challenges [Electronic source] / John J. Tkacik, Jr. – Access mode: <http://www.heritage.org/Research/Reports/2003/10/The-US-Must-Face-Up-to-Chinas-Trade-Challenges>. – Title from a screen. 29. Wayne M. Morison. China – U. S. trade issues [Electronic source]. CRS Issue IB91121 brief for Congress. – Access mode: <http://fas.org/spp/crs/row/IB91121.pdf>. – Title from a screen.

Надійшла до редколегії 18.03.11

О. Чеберяко, канд. екон. наук, доц.

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ В УСРР 1920-х рр.

*Досліджується процес становлення нормативно-правової бази місцевого бюджету УСРР у 1920-і роки.
The process of creation of normative-legal basis of Ukrainian SSR's local budget is studied.*

Дослідники соціально-економічних проблем розвитку українського радянського суспільства 1920-х рр., виокремлюючи його повсякдення в якості наукового предмету, уникають вивчення особливостей становлення та функціонування прибутково-видаткової частини місцевих бюджетів, хоча від їх наповнення залежав матеріальний добробут значної частини населення. Держава, ліквідувавши правовий інститут приватної власності, перебрала на себе функції основного спонсора по забезпеченню базових галузей, однак для їх повноцінного здійснення бракувало фінансових засобів. Зосередження політично-адміністративної повноти влади не супроводжувалося аналогічним зміцненням економічних основ, а виразником економічної потуги держави, її матеріальних можливостей та соціально-культурних пріоритетів – виявився місцевий бюджет. Структура його доходної та особливо видаткової частини свідчила про специфіку бюджетної політики радянських органів влади, а з іншого боку – про їх функціональну дієздатність, про економічно-господарську спроможність фінансового забезпечення ідеологічних гасел. Місцевий бюджет став своєрідним індикатором соціальної напруги і показником реальної "заможності" громади.

Проголошення непу означало здійснення часткової лібералізації економічного життя суспільства, децентралізації господарської системи з її відносною комерціалізацією, але була збережена монолітність адміністра-

тивного ресурсу, концентрація законодавчої та виконавчої гілок влади. Країна поступово переходила до мирного співіснування, тому питання місцевого бюджету стало тоді життєво актуальним. Першим офіційним документом, що започаткував бюджетний процес в Україні, була постанова ВУЦВК'у "Про місцеві грошові засоби" від 5 жовтня 1921 р., яка впроваджувала на території УСРР дію аналогічної постанови РНК РСФРР 22 серпня 1921 р. [1, арт. 576]. Для забезпечення місцевих адміністративно-господарських потреб органи влади на місцях стягували податки, грошові збори, ставки яких встановлював Наркомфін УСРР. Постанова зобов'язувала його відповідні структурні підрозділи виробити порядок та правила податкових надходжень на рахунки місцевих фінансових установ. Термін "місцевий бюджет" з'являється у постанові ВУЦВК'у та РНК УСРР "Про місцеві бюджети" 10 грудня 1921 р. [2, арт. 13], а загалом протягом жовтня-грудня вдалося вибудувати та реалізувати організаційні принципи формування місцевих бюджетів, які концентровано зосереджувалися у постанові ВУЦВК'у "Про місцеві кошториси" 4 січня 1922 р. Вона скасовувала дію попередньої постанови від 5 жовтня 1921 р., виклавши нормативно-правові основи становлення та розвитку місцевих бюджетів, якими визнавалися ті, що "...складаються, починаючи з 1922 року, окремо від загальнодержавних, річні кошториси місцевих прибутків, видатків: губерніальні, повіто-